

USUL-İ TEDRİS BAĞLAMINDA OSMANLI'DA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME VE FORMASYON TARTIŞMALARI

TEACHER TRAINING AND PEDAGOGICAL FORMATION DEBATES IN THE OTTOMAN EMPIRE WITHIN THE SCOPE OF USUL-I TEDRIS (TEACHING METHODS)

Araştırma Makalesi

Zafer TANGÜLÜ¹

Makale gönderim tarihi: 13 Mayıs 2022

Makale kabul tarihi : 05 Haziran 2022

Özet

Bu araştırmada günümüzde de yer yer gündeme gelen öğretmen eğitimi üzerine yapılan tartışmaların tarihsel bir arka planı olarak Osmanlı'da ne şekilde cereyan ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı öğretmen okulları, usul-i tedris dersi, öğretmenlik liyakati, öğretmen atamaları ve öğretmenlik formasyonu üzerine yapılan tartışmalar ele alınmıştır. Araştırmada yöntem olarak tarihsel araştırma tekniği kullanılmış, araştırma dönemine ait arşiv belgeleri, yıllıklar ve ayrıca telif eserlerden yararlanılmış, bunlardan elde edilen veriler betimsel yaklaşımla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak günümüzde de hala üzerine düşünölen ve farklı alternatifler üzerine tartışılan öğretmen yetiştirme problematiğinin Osmanlı da üzerine düşünölen, kamuoyunu meŐgul eden konulardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Mevcut araştırma ile okuyucuya konu ve dönem hakkında tarihsel bir arka plan oluŐturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Okulları, Öğretmen Yetiştirme, Usul-i Tedris (öğretim yöntemleri), Öğretmenlik Formasyonu

Abstract

In this study, it has been tried to state how the discussions on teacher education, which still takes place on the agenda occasionally, occurred in the Ottoman Empire as a historical background. In this regard, the discussions on the Ottoman darülmuallemi (male teacher's school), the method of teaching, teaching merit, teacher appointments and pedagogical formation were discussed. Historical research technique was used as a research method in the study; archival documents of the research period, annuals and also copyrighted works were used, and the data obtained from these were tried to be presented with a descriptive approach. As a result, it could be argued that the problem of teacher training, which is today still considered and discussed in terms of different application alternatives, was one of the issues that grabbed the public interest in the Ottoman Empire as well. With the relevant research, it has been attempted to form a historical background for the reader about the subject and aforementioned the period.

Keywords: Teacher Training Schools, Teacher Training, Usul-i Tedris (teaching methods), Pedagogical Formation

¹ Doç. Dr., Muđla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Faköltesi, zafertangulu@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1596-442x

GİRİŞ

Osmanlı'da 19. Yüzyılda gerçekleşen modernleşme çabaları eğitim-öğretim faaliyetlerine de yansımıştır. Modern anlayışta birçok okul açılmaya başlanmış ve bu okullara nasıl öğretmen yetiştirileceği konusu ön plana çıkmıştır. Böylelikle 1848'de ilk defa bir öğretmen okulu açılmıştır. Darülmualimin diye adlandırılan bu okul erkek öğretmen okuludur ve ortaokul seviyesine öğretmen yetiştirmek için açılmıştır. Bu öğretmen okulundan sonra 1868'de ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere Darülmualimin -i Sıbyan, 1876'da ise lise öğretmeni yetiştirmek için Darülmualiminin idadi şubesi açılmıştır. Bu kurumlar erkekler için ve İstanbul'da açılmış, Osmanlı'nın başkenti dışındaki şehirlerde ise zaman içerisinde öğretmen okulları açma çabalarına girişilmiştir (Akyüz, 2013; Becerikli, 2019a; Kodaman, 1999; Öztürk, 1998; Ünal & Birbudak, 2013).

Kızlar için 1870'de İstanbul'da ilkokul ve ortaokullara öğretmen yetiştirmek üzere kız öğretmen okulu olan Darülmualimat açılmıştır (Erdem, 2013).

Erkek öğretmen okullarının Osmanlı'da başkent dışındaki şehirlerde açılması, kız okullarından daha erken tarihli olmakla birlikte erkekler için 19. Yüzyılın sonlarında, kızlar için ise 20. Yüzyılın başlarında öğretmen okulu açma girişimleri gerçekleşmiştir (Akyüz, 2011; Erdem, 2013; Kodaman, 1999; Öztürk, 1998).

Öğretmen okullarının hangi kademeye öğretmen yetiştirdiği şeklinde bir sıralama yapacak olursak İstanbul'daki Darülmualimin ilkokul, ortaokul, lise öğretmeni yetiştirmiş, taşradakiler ise ilkokul ve ortaokul öğretmeni yetiştiren kurumlar olarak teşkilatlandırılmışlardır. Aynı şekilde 1915 Darülmualimin ve Darülmualimat Nizamnamesi dolayısıyla darülmualimatlar içinde söylenebilir. İstanbul dışında lise öğretmeni yetiştiren başka bir öğretmen okulunun açılması söz konusu olmamıştır (Akyüz, 2011; Erdem, 2013; Kodaman, 1999; Öztürk, 1998).

Öğretmenlik mesleği günümüz anlayışına Osmanlı'da açılan öğretmen okulları ile yaklaşmıştır. Osmanlı günümüzde dahi karşılaşılan tartışmaların mesleğin profesyonelleşmesi açısından ilk mücadelesini kendi içerisinde vermiştir. Bu mücadele meslek atamalarında kimlere öncelik verileceği, eski usulde yetişenlerin hizmet içi eğitim ile yeni usullere adapte edilmesi, öğretmenin tam olarak hangi kurumda yetişmesi gerektiği üzerine yapılan tartışmalar bu mesleğin günümüze doğru gelişindeki mesleğin anlayışının oturmasındaki temel aksiyonlardır. Mevcut çalışma da bu minvalde ortaya çıkan tartışmalar ve uygulamalardan bazılarını ortaya koyarak konuya ışık tutmaya çalışmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada yöntem olarak tarihsel araştırma tekniği kullanılmıştır. Bu yöntemde geçmişte olan ve etkileri günümüzde görülüp tartışabilen olaylar ve sonuçlarını genel olarak birinci elden kaynaklar ve dokümanlar kullanılarak tanımlama ve açıklama anlayışı amaçlanır. Bu amaç doğrultusunda da tarihsel olaylar ve etkilerini daha anlaşılır kılabilmek için veriler sistemli olarak toplanır ve değerlendirilir (Fraenkel, R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H., 2011).

Araştırma ve Yayın Etiği

Etik kurul adı, Mevcut çalışma doküman analizi içerdiği için etik kurul iznine gerek olmamakla birlikte çalışmadaki bütün sorumluluğu yazar tarafından üstlenmektedir. Çalışma herhangi bir etik sorun barındırmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışma, tarihsel araştırma yöntemiyle yapıldığından dolayı veri toplama aracı olarak tarihsel arşiv dokümanlarından yararlanılmıştır. Araştırma da kullanılan dokümanlar Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığındaki belgeler, Osmanlı dönemine ait yıllıklar kullanılmış ve ayrıca da çeşitli telif eserlerden de yararlanılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada veriler betimsel yaklaşım usulüyle değerlendirilmiştir. Betimsel yaklaşımda toplanan verinin özgün formunun olabildiğince korunması amaçlanmaktadır (Wolcott, 1994). Mevcut çalışma da betimsel bir anlayışla okuyucuya sunulmuştur. Yukarıda bahsedilen tarihsel dokümanlardan elde edilen veriler betimsel yaklaşıma uygun olarak içeriğinin yansıtıklarına mümkün mertebede sadık kalınarak okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Usul-i Tedrisin Öğretmenlik Mesleğindeki Yeri

Öğretmen okulları açılmadan önce medreselerden yetişenler öğretmen olarak istihdam edilmiş, fakat medrese okuyanlara öğretmen olmaları için özel bir program uygulanmamıştır. Fatih öğretmenlik yapacaklara Eyüp ve Ayasofya Medreselerinde ayrı bir program uygulatmıştır. Programda adab-ı mübahase ve usul-i tedaris dersine yer verilmiştir (Akyüz, 2013; Ünal & Birbudak, 2013). Bahsi geçen ders öğretim yöntemleri ile alakalı bir derstir. Yapılan bu uygulama Fatih'in öğretmen yetiştirmeyi ayrı bir uzmanlık olarak görmesinin de bir kanıtıdır. Böyle bir uygulama ilk defa Fatih döneminde yapılmış, Fatih'ten sonra bu uygulama rafa kaldırılmıştır. Öğretmenlik mesleğinin profesyonel bir iş olduğunun inancı Tanzimatla beraber yeniden şekillenmiştir. II. Abdülhamid döneminde öğretmen yetiştirme meselesi gündemde olmuş, öğretmen eğitimi konusunda Tanzimat döneminin birikimi, artarak ve özellikle taşrada yaygınlaştırılarak devam etmiştir. Bu gelişimin arka planında okulların hızlı artışı söz konusudur. Okullaşma oranında artış beraberinde ciddi bir öğretmen ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle yeni açılan okullara öğretmen yetiştirmek ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerini artırmak için mevcut olan öğretmen okullarında çeşitli düzenlemeler yapılarak, müfredatları zamanla ıslah edildiği gibi İstanbul dışında, taşrada yeni öğretmen okulları açılıp yaygınlaştırılmıştır (Vurgun, 2020, s.134). Nihayetinde öğretmen okullarının açılması öğretmenlik mesleğinin uzmanlık gerektiren bir iş olduğunun ve bununda Osmanlı idareciler tarafından kabullenildiğinin bir göstergesidir. Fakat öğretmen okullarının açılması öğretmenlik mesleğinin tamamen öğretmen okullarından istihdam edilmesi anlamına da gelmemelidir. Bu durum, öğretmen okulları mezunlarının yeterli sayıda olmadığı, öğretmen okulları açılmadan önce öğretmenlik mesleğini icra edenlerin varlığı ve Osmanlı'da yıllardır süregelen medrese eğitiminin eğitim-öğretim faaliyetlerindeki hakimiyetinin olması gibi birkaç şekilde yorumlanabilir (Akyüz, 2013).

Öğretmen okullarının açılması, öğretmenin nasıl ve nerede yetişeceği konusunda kamuoyunda çeşitli tartışmalara sebebiyet vermiştir. Öğretmen olmak için bir alternatif olarak usul-i tedaris derslerinin varlığı görülmüştür. Öğretmen okullarının açılmaya başlanması ile birlikte okulların programlarında öğretim yöntemleri dersi olan usul-i tedaris dersi okutulmaya başlanmıştır. İlk defa öğretmen okulu müfredatına "usul-i ifade ve talim" adı ile konulan öğretim yöntemi dersi daha sonraki tarihlerde farklı isimlerle anılsa bile içerik olarak öğretim yöntemleriyle birlikte, gelişim psikolojisi, disiplin, ahlak, pedagoji tarihi, eğitim ve öğretmenler ile ilgili farklı konulara da değinmiştir. Bu içerik usul-i tedaris dersinin sadece öğretim yöntemi üzerine bir ders değil günümüzde müstakilen verilmiş olan öğretmenlik formasyonu dersleri kapsamına giren neredeyse bütün dersleri ihtiva eden komple bir eğitim bilimleri dersi (Akyüz, 2013; Becerikli, 2022; Şanal, 2002; 2002-2003). Bu dersin bu kadar geniş kapsamlı halde olması bir öğretmende hangi becerilerin beklendiğinin Osmanlıdaki ifadesidir denilebilir. Nitekim bu dersin bilgi ve becerisinden yoksun olanların öğretmenliklerini geliştirmek adına hizmet içi programları tasarlanmıştır.

Öğretim yöntemleri ile ilgili dersler yeni usullerde öğretimin nasıl sağlanacağı yönünde bir gereklilik olarak görülmüştür. Nitekim Selanik Vilayet Salnamesinde bu durumu özetleyen bir örnek karşımıza çıkmaktadır. Salnamede, Selanik Darülmualliminden mezun olanların sayısının yeterli olmadığı ve şehrin öğretmen açığının medreselerde usul-i tedaris dersinin verilmesiyle giderilebileceği yönünde ifadeler yer almıştır (Maarif-i Umumiye Nezareti, Selanik Vilayet Salnamesi, 1307). Devlet yıllıklarında bu tarz ifadelerin yer alması bazı Osmanlı idarecilerince, öğretmen yetiştirmenin temelini öğretimin usullerini bilmek ile alakalı görüldüğünün ispatıdır. Lakin sorun sadece usul-i tedaris bilen yeni

öğretmenlerin yetiştirilmesi ile alakalı olmamıştır. Sistemin içerisindeki eski öğretmenlerin yeni usullere adapte edilmesi yeni yöntemleri uygulayabilecek şekilde eğitilmesi de olmuştur. Bu durum ise verilecek hizmet içi eğitimlerle giderilmeye çalışılmıştır. Öğretmenlik formasyonu olmayan yani öğretmen okulu mezunu olmayanlar için ise hizmet içi eğitim programları tasarlanmıştır.

Hizmet içi program yürütme görevlerinden biri İstanbul'daki Darümuallimin-i Sıbyan'a verilmiştir. Öğretmenlik sistemi içerisindeki mevcut olan eski usullerle yetişmiş öğretmenlerin yeni usullere göre yetiştirilmesi için Darümuallimin-i Sıbyan'a bağlı olarak 1874 yılında İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar'daki sıbyan mektebi öğretmenlerine yeni eğitim-öğretim modellerini öğretmek üzere yani hizmet içi eğitim vermek üzere Numune Mektebi açılmıştır. Ayrıca 1882 yılında da benzer bir uygulama gerçekleştirilmiş, hizmet içi eğitim yapmak üzere Darülameliyat açılmıştır (Ünal & Birbudak, 2013).

Hizmet içi eğitimle ilgili başka bir örnek olayda Selanik için geçerli olmuştur. 1897'de Selanik nahiye ve köylerindeki ilkokul öğretmenleri içerisinde yeni usullerde öğretim bilmeyenlerin hizmet içi eğitime tabi tutulmaları görüşülmüştür. Bunun için ise önce Selanik Darümuallimininde eğitim verilmesi, maddi olanakların yeterli olmayacağı düşüncesi ile öğretmenlerin buldukları kazalardaki rüşdiyelerde, rüşdiye öğretmenleri tarafından eğitilmesi uygun görülmüştür (BOA, DH. TMİK. S. 13/6). Görünen o ki kazalardaki rüşdiye (ortaokul) öğretmenleri, yeni usulleri bilen öğretmenler olmakla birlikte böyle bir hizmet içi eğitimi vermek adına uygun görülmüşlerdir.

Öğretmenin Liyakati İle İlgili Tartışmalar

Yukarıda da bahsi geçtiği gibi taşradaki darümualliminler ilkokul ve ortaokula öğretmen yetiştirmiştir. Lise öğretmeni yetiştiren tek kurum İstanbul'daki Darümualliminin Ali şubesidir. Ali şube 1876'ta açılan idadi isimli şubenin 1891 yılında Ali ismiyle yeniden açılmasıdır. Bu şubeye Meşrutiyetin ilanından sonra Süleyman Sırrı Efendi müdür olarak atanmak istemiş, lakin öğrenciler kendisinin yeni usulleri bilen biri olmadığı dolayısıyla atamaya itiraz etmişlerdir. Öğretmen okulu öğrencileri öğretim usullerine hakim olan İsmail Hakkı Bey'in müdür yapılmasını talep etmiş ve talepleri karşılanmıştır. İsmail hakkı bey 1908 yılında okula müdür olarak atanmıştır (Ünal & Birbudak, 2013). Benzer bir örnekte Selanik Darümuallimininde yaşanmıştır. Selanikte öğrenci tepkisi olmamış fakat Selanik Darümuallimininde 1890 yılında öğretmenlik yapmış olan Şahabeddin Efendi'nin yeni usulleri bilmediği gerekçesiyle görevden alınması söz konusu olmuştur (BOA, MF. MKT., 119/5). Selanik öğretmenlik mesleği anlayışı için önemli bir Osmanlı şehridir. Bunu yukarıdaki örneklerle, Selanik'te bir öğretmenler kongresi düzenlenmesi ve bu kongrede nasıl öğretim yapılacağı konularının tartışılması ile ilişkilendirmek mümkündür (Becerikli, 2019b).

Öğretmen okullarının varlığı öğretmen atamalarının başka bir sistemden yapılmayacağı yönünde anlayışı ortaya çıkarmış ve öğretmen okulu dışındaki olası atamalara çeşitli itirazlar olmuştur. 1860 yılında Maarif Nazırı Sami Paşa İstanbul dışında sekiz rüştiyeye öğretmen okulu mezunu olmayan öğretmen atayınca öğretmen okulu mezunları nezarete konuya itiraz ettikleri şikayet dilekçelerini göndermiştir. Devlet yönetiminde günün gerekliliği ve öğretmen okullarının sayılarının mevcut okulların öğretmen açığını kapatmaya yeterli olmadığı gerekçeleri ile atamalar gerçekleştirse de öğretmenlik mezunlarının yine de itirazları gerçekleşmiştir. Nitekim öğretmenlik mesleğinin statüsünü tam sağlamak adına yönetmeliklerde düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Akyüz, 2013). Örneğin Taşra darümualliminleri için çıkarılan bir talimatnamede öğretmenlik yapacak olanlar arasında öğretmen okulu mezunlarına öncelik tanınacağı yazılmıştır (Maarif-i Umumiye Nezareti, Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1316; 1317). Bu kural Osmanlı'da öğretmenlik mesleğinin profesyonel bir meslek olarak geliştirilmesi adına dikkate değerdir. Selanik Darümualliminin mezunu Mehmet Salim vermiş olduğu dilekçesinde, Rahvika karyesi iptidai mektebi muallim-i saniliği ve inas mektebi muallim-i evvelliğinin öğretmen okulu mezunu olmayan öğretmenler tarafından yürütüldüğünü, bahsi geçen kuralı dayanak göstererek bu iki öğretmenliğin birine kendinin tayinini istemiştir (BOA, MF. MKT. 570/24). Bu durum öğretmen okulu mezunlarının kendi alanlarına ve eğitimlerine biçtiği kıymetin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Yukarıda bahsi geçen örnekler Osmanlı'da öğretmen yetiştiren kurumlarının önemi üzerine durulmaya başlandığı, öğretmen okullarının prestijinin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Fakat bütün Osmanlı kamuoyunun aynı düşüncede olduğunu söylemek mümkün değildir.

Öğretmenlik Mesleki Becerilerinin Hangi Kurumda Kazandırılacağına İlişkin Tartışmalar

Osmanlıda lise kademesine öğretmen yetiştiren tek kurum 1915'e kadar Darülmüallimininin Ali şubesi idi. Bu şubenin tarihsel gelişiminde yaşanan değişimler öğretmenin nasıl ve hangi kurumda yetiştirilmesi gerektiği hususunda kamuoyunda tartışmalara sebebiyet vermiştir. 1908'de Darülmüalliminin. Ali şubesi öğrencileri Darülfünunda (Üniversite) ders görmeye başlamışlardır. Öncelikle öğrencilerin iki farklı yerde ders yapmaları sorunu ortaya çıkmış ve ekonomik nedenlerle 1909 yılında Ali şube lağvedilerek öğrencilerin tamamen üniversitede ders görmeleri kararı alınmıştır. Böylece öğrenciler için iki farklı kurumda masraf yapılmayacaktı (Becerikli, 2019a).

Ali şubenin kapatılma kararı çeşitli tepkilere neden olmuştur. Darülmüalliminde on yedi sene öğretmenlik yapmış olan Ferid Bey Nezarete bir mektup göndermiş ve kendisine göre bu olumsuz durumun düzeltilmesini talep etmiştir. Ferid Bey kendisinin uzun yıllar öğretmenlik yaptığı için söylemlerinin dikkate alınmasının gerekliliğini öne sürmüştür. Ona göre Darülfünun alan uzmanları yetiştiren bir kurumdur. Bu nedenle üniversitenin öğretmen yetiştirme deneyimi olmadığı ve öğretmen yetiştirmemesi gerektiği fikrini beyan etmiştir (Ferid, 1325a). Ferid Bey, Darülmüalliminde öğretmenlik meslek dersleri verildiği, Darülfünunun alan uzmanı yetiştirdiği, öğretmenlik mesleği ile alakalı bir kurum olmadığı için öğretmenlik formasyon derslerinin gerekli olmadığını, üniversitenin öğretmen yetiştirecek bir kurum da olmadığını ifade ederek böyle bir kararın neden verildiğini kavrayamadığını görüşlerine eklemiştir (Ferid, 1325b).

Ali şube 1908'den sonra, 1915 Nizamnamesi çıkana kadar derslerin nerede görüleceği konusunda tam bir istikrara kavuşmamıştır. 1910 yılında Darülmüalliminin bütün şubelerine müdür olarak atanan Satı Bey'de bu durumdan rahatsız olduğunu bir yazısında dile getirmiştir (Becerikli, 2019a). Satı Bey öğretmenlerin eğitim bilimleri bilgileri ile yetiştiği, öğrencilerine nasıl ders anlatmaları gerektiğini öğrendikleri öğretmen okulu anlayışının sekteye uğradığını düşünmüştür. O, bazı çevrelerin lise öğretmenini üniversitenin yetiştirebileceği görüşüne karşı çıkmıştır. Satı Bey'in bu ifadesi Osmanlıda bazı kesimlerce Ali şubenin lağvedilmesini destekleyen görüşlerin olduğunu göstermektedir. O, lise öğretmenlerinin üniversitede değil olması gereken yerde yani öğretmen okulunda yetişmesi taraftarıdır. Satı Bey bu uygulamayı destekleyenlerin Fransa'dan esinlendiğini oradaki uygulamanın yapılmasına taraftar olduğunu fakat Fransa'da bile konu hakkında çok kişinin şikâyet ettiği, hatta Avrupa'da başka bir yerde böyle bir uygulamanın olmadığını belirtmiştir (Satı, 1327).

Darülmüalliminde müdürlük görevini gören Osmanlı eğitimi için önemli bir karakter olan Satı Bey'in eleştirileri Ali şubenin üniversiteye bağlanmasını engelleyememiştir. 1915 tarihinde, Darülmüallimin ve Darülmüallimat Nizamnamesi yayımlanmıştır. Nizamnameye göre Darülmüallimin, İptidai, İhzeri, Ali olmak üzere üç şubeye ayrılmıştır. Ali şube dört yıllık olarak planlanmış ve alan derslerini üniversitede formasyon derslerini kendi okullarında görmek üzere öğrenci alması kararlaştırılmıştır (Maarif-i Umumiye Nezareti, Darülmüallimin ve Darülmüallimat Nizamnamesi, 1331). Böylece Ali şube yapılan itirazlardan en azından melek derslerinin öğretmen okulunda görülebileceği bir seviyeye getirilmeye çalışılmıştır. Lakin bu durum başka sorunları doğurmuştur. Öğrenciler meslek derslerini okullarında alma konusunu aksatmış, bu sistemden yeterli verim alınamamıştır. 1920 yılında çözüm bulmak için öğrencilerin meslek derslerini kesinlikle Darülmüalliminde almaları gerektiği yönünde bir karar alınmıştır (Tedrisat Mecmuası, 1920).

Ali şubenin durumunun ne olacağı yönünde görüşler ileriki yıllarda da devam ettirilmiştir. Konu ile ilgili fikirlerini sunan bir başka önemli isim, Darülmüallimin-i İptidai'de müdürlük yapmış olan İbrahim Alaaddin (Gövsâ) Bey'dir. Kaleme aldığı bir makalesinde Ali şubenin durumuna değinmiş, hatta konu hakkında bir rapor ortaya koymuş, raporunu Nezarete sunmuştur. İbrahim Alaaddin Ali şubenin mesleki talime uygun öğretimin yapılacağı bir yer olarak yeniden planlanması gerektiğini, son yıllarda bu durumdan uzaklaşıldığını dile getirmiştir. Öğrencilerin üniversitede aldıkları eğitimin

rastgele olduğunu bununda öğretmenlik mesleki gelişimini engellediğini belirtmiş, öğrencilerin mesleki yeterliliklerini okullarında almaları yönündeki kararların da uygulanmadığını dile getirmiştir. Lakin öğretmen adayları mesleki derslerinin disiplinli bir şekilde okullarında alsalar da bu ikili durumun bir yarar getirmeyeceği kanaatindedir. Üniversitede alan dersleri ile donatılan öğrencilerin alan uzmanı oldukları ve hiçbir şekilde öğretmenlik ile alakalı yetişmediklerini vurgulamış, Darülfünunun edebiyat, felsefe, tarih ve coğrafya gibi alanlarından mezun olanlardan hiçbir şekilde öğretmen olarak yararlanılmadığı ifadelerinde yer almıştır. Ona göre Darülfunun ve öğretmen okullarının amaçlarının farklı olması gerektiği, öğretmenlik mesleğinin meslek bilgisi ile donatılması şarttır. Bu sistemin Fransa'dan esinlendiğini Satı Bey gibi ifade etse de Fransa'da Sorbon üniversitesinin öğretmen yetiştirme konusunda uzun yılların deneyimine sahip olduğu, kendi konferans salonlarında öğretmenlik mesleği ile ilgili dersleri verdiği için Darülfunun ile kıyaslanamayacağı görüşündedir. Satı Bey ise yukarıda belirtildiği gibi bu sistemin Fransa'da bile tartışıldığı önünde görüşünü belirtmiş, görüş olarak bu açıdan İbrahim Bey'den ayrılmıştır. İbrahim Alaaddin Bey Ali şubenin yeniden Darülmualimin bünyesinde oluşturulmasının memlekete maddi olarak külfet etmeyeceğini memleketin faydasına olacağını belirtmiş ve kendi öğretmen okulu tasarısını bakanlığa sunmuştur. Tasarıda ali şubeyi edebiyat ve fen diye iki kısma ayırmıştır. Ali şubenin edebiyat ve fen kısımları için ortak olarak "pedagoji, psikoloji, tarih-i terbiye ve teşkilat-ı maarif, tatbikatı dersiyeye" gibi meslek dersleri koymuştur (İbrahim Alaaddin, 1923). İbrahim Bey'in öğretmen okulu tasarısındaki öğretmenlik formasyonu dersleri aslında öğretmen okulları müfredatlarında okutulan dersler olarak belirtilebilir. Burada İbrahim Bey'in ali şube tasarısındaki en önemli vurgu öğretmen adaylarının bir öğretmen okulu geleneğinde yetiştirilmesi fikridir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Mesleki anlamda adı öğretmenlik olan öğretmen süreci aslında insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu bilgiyi alma sürecinde başlayıp, yapılandırıp pratikte uygulamaya geçinceye kadar "ne öğreteceğiz, nasıl öğreteceğiz, kime öğreteceğiz" soruları bağlamında öğrenme-öğretmen sürecinin hep bir parçası olmuştur. Tarihsel süreçte bakıldığında profesyonel ve pedagojik temellere dayanan öğretmen süreci ve bir meslek olarak görülen öğretmen ve öğretme yetiştirme anlayışı dünya pedagoji tarihinde daha eskilere dayanırken bizde çok eskilere gitmez. Osmanlı'nın gerileme dönemlerine rastlayan tarihlerde batılı tarihçilerinin gözüyle Osmanlı modernleşmesi başlamış, bu süreçte eğitim kavramı ilk kez Osmanlıda da pedagojik çerçevede düşünülmüş ve bir kalkınma problemi olarak ele alınmıştır. Bu değişim süreci kendi eğitim tarihimiz içinde de öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirme anlayışının da ilk kez bir meslek olarak görüldüğü ve eğitim bilim çerçevesinde irdelendiği ve değişime uğradığı bir süreçtir. Lakin temeli geçmişe dayanan ve günümüzde de halen tartışmaları devam eden "öğretmeni nasıl yetiştireceğiz?, kimler öğretmen olabilir?" tartışmaları günümüzde dahi cevabı tam olarak bulamamış siyasal ve sosyal çerçevede ele alınan sorunlardır. Özellikle eğitim fakülteleri ve formasyon eğitimi tartışmaları bağlamında düşünüldüğünde bu soruların günümüzde de hala geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Mevcut çalışmada da Osmanlı'nın son dönemlerindeki öğretmenlik formasyonu üzerine ortaya çıkan tartışmalar ve gerçekleşen uygulamalar ele alınmıştır. Osmanlı da öğretmenlik mesleğini yapma usul-i tedaris denilen kelime anlamı olarak öğretim yöntemlerini ifade etse de aslında komple bir pedagoji dersi olan yöntem dersi ile ilişkilendirilmiştir. Öğretmen okulu okuyanların yeni usul denilen nasıl öğreteceğini bilmesi Osmanlı'da pedagojisinin devinimsel gücü olarak görülmüştür. Fakat mevcut okulların sayılarının öğretmen yetiştiren kurumlardan mezun olanlardan fazla olması bir nicelik sorunu doğurmuştur. Öğretmen yetiştiren kurumların 19. Yüzyılda açılmaya başlandığı için eski sistem olan medrese kökenlilerin sistemin içerisinde hala görev yapıyor oluşu ve öğretmen okulları varlığına rağmen medreselerden istihdam sağlanmasına devam edilmesi bir nitelik sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum eleştiri konusu olmakla birlikte öğretmen okulları dışından da öğretmen atamasına inancı olanların varlığı da söz konusudur. Nitekim öğretmenlik mezunu olmayıp atanmaların görev yapmasına karşı çıkanlar yönetmeliklere öncelikli atamalar öğretmen okulu mezunudur şartını koydurmuştur. Fakat ilginç bir durumdur ki Darülmualiminin Ali şubesinin üniversiteye bağlanması gelişmeleri günümüzde de yabancı olmadığımız bir tartışmayı Osmanlıda açığa çıkarmıştır. Öğretmen nerede yetişir? Sorusu üzerine üniversitelerin öğretmen yetiştirmeyeceğini, öğretmen niteliklerini kazanmak için bu profesyonel alanın kendi kurumlarına ihtiyacı olduğu üzerine eleştiriler söz konusu olmuştur. Sonuç olarak karar verilen sistem öğretmen yetiştirme işinin üniversite ve öğretmen okulu işbirliği ile

gerçekleştirilmesidir. Bu sistem Satı Bey, İbrahim Alaaddin Bey tarafından da doğru bulunmamış, öğretmenlik tamamen kendine ait kurumda gelişmesi gereken meslek olarak ifade etmiştir. Lakin bu eleştirilerin ne derecede başarılı olduğu tartışılabilir. Çünkü Ali şube Cumhuriyet döneminde Yüksek Öğretmen Okulu olacak ve öğrenciler derslerini üniversitede görmeye devam edecektir. Bu da idarecilerin tasarrufunun bu yönde olduğunun açık bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi (m.ö. 1000-m.s. 2013)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Becerikli, S. (2019a). *Öğretmen yetiştirmede İstanbul yüksek öğretmen okulu modeli (1924-1978)* [Yayınlanmış doktora tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Becerikli, S. (2019b). Osmanlı Modernleşme Sürecinde Selanik Vilayetinde eğitim. Fatih Demirel (Ed.), *Selanik dârümuallimîni (ss.201-229)*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Becerikli, S. (2022). A historical study on courses on teaching profession taught in Ottoman teacher training schools. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 7(16), 532-562.
- BOA, DH. TMIK. S., 13/6.
- BOA, MF. MKT., 570/24.
- BOA, MF. MKT., 119/5.
- Erdem, Y. T. (2013). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kızların eğitimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ferid. (1325a). Darümuallimin-i aliyenin lağvı üzerine maarif nezaretine açık mektup. *Darüşşafaka*, 6, 281-284.
- Ferid. (1325b). Darümuallimin-i aliyenin lağvı üzerine maarif nezaretine açık mektup. *Darüşşafaka*, 7, 313-315.
- Fraenkel, R. Wallen, N. E. & Hyun, H. H. (2011). *How to design and evaluate research in education*. New York: Connect Learn Succeed.
- İbrahim Alaaddin (1923). Darümuallimin ve darümuallimat-ı aliye teşkilatı, *Muallimler Mecmuası*, 1(5), 74-76.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Maarif-i Umumiye Nezareti. (1307). *Salname -i vilayet-i Selanik*. Selanik.
- Maarif-i Umumiye Nezareti. (1317). *Salname-i nezaret-i maarif-i umumiye*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif-i Umumiye Nezareti. (1318). *Salname-i nezaret-i maarif-i umumiye*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif-i Umumiye Nezareti. (1331). *Darümuallimin ve darümuallimat nizamnamesi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Öztürk, C. (1998). *Dünden bugüne Türkiye'de öğretmen yetiştiren kurumlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Öztürk, C. (2007). *Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Satı. (1327). Darümualliminin bir senelik hayatı. *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*, 15(2), 81-85.

- Şanal, M. (2002). *Türkiye'de öğretmen okullarında meslek dersi kitaplarının pedagojik açıdan değerlendirilmesi (1848-1918)* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Şanal, M. (2002-2003). Osmanlı öğretmen okulları programlarında öğretmenlik meslek dersleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 15, 53-69.
- Tedrisat Mecmuası. (1920). Darülmualimin şunu. 11(52).
- Ünal, U., & Bircudak, T. S. (2013). *İstanbul dâru(mu)allimîni (1848-1924)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Vurgun, A. (2020). *Maarifperver Sultan II. Abdülhamid*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Wolcott, H. F. (1994). *Transforming qualitative data, description, analysis, and interpretation*. Sage Publications.

EXTENDED SUMMARY

During the modernization period of Ottoman education system, teacher training schools took their place in the 19th century, and they started to be founded rapidly specifically in Istanbul, but also outside of Istanbul. Darülmualimin, which was established in 1848 as the first teacher training school, was planned to open on how to implement the teaching profession and it continued to improve within this direction. This research touched upon the issues experienced during the development of teaching and the debates on it, discussed the ideas about the method of teaching and the necessity of being a teacher as well as the ideas revolving around from which institution the teacher appointments will be made, who will do the job, and where the teachers will be trained.

Carrying out the profession of teaching in the Ottoman Empire is known by the word called "usul-i tedris"; although this word refers to the teaching methods, it is actually associated with a course that has the content of complete pedagogy topics. It was perceived as the dynamic power of the Ottoman pedagogy that the students of the teacher training school knew how to teach, which was called the new method.

The number of existing schools in Ottoman Empire was more than the graduates of teacher training institutions. Therefore, this situation led to a quantitative problem. Institutions that train teachers started to be opened in the 19th century, but since the madrasah origins, which was the old system, were still working in the system, and the continuation of employment from madrasahs despite the existence of teacher training schools created a quality problem debate in the Ottoman Empire. This issue raised criticism; therefore, in-service training programs were designed in order to find a solution to it. One of the in-service program execution tasks was given to Darülmualimin-i Sıbyan in Istanbul. Numune Mektebi was opened in Istanbul, Eyüp, Galata and Üsküdar in 1874, based on Darülmualimin-i Sıbyan, in order to train the teachers who were trained in the old methods within the teaching system according to the new methods. The aim in these institutions was to teach new education models to primary school teachers, that is, to provide in-service training. In addition, a similar practice was carried out in 1882, and Darülmualimiyat was opened to provide in-service training.

It can be said that in the Ottoman Empire, there were those who did not see any harm in appointing teachers apart from the teacher training schools. However, those who opposed the appointment of people who were not teacher training school graduates put the following article in the regulations: "Priority should be given to teacher training school graduates during the appointment procedures."

It was seen as an important issue that teachers should know the new methods. Teachers training school students tried to show their reactions at every opportunity in order to protect their profession. After the proclamation of the Constitutional Monarchy, Süleyman Sırrı Efendi was asked to be appointed to the Ali Şube as the principal, but the students objected to the appointment because he was not a person who knew the new methods. Teacher training school students demanded that İsmail

Hakkı Bey, who mastered the teaching methods, be made a principal and their demands were met. İsmail Hakkı Bey was appointed as the principal of the school in 1908. A similar example was experienced in Thessaloniki Darülmualimin. There was no student reaction in Thessaloniki, but Şahabeddin Efendi, who had worked as a teacher in Thessaloniki Darülmualimin in 1890, was dismissed on the grounds that he did not know the new methods.

Another event experienced is the connection of the Ali branch of the Darülmualimin to the university. This event revealed a debate in the Ottoman Empire that we are familiar with today. Where are the teachers raised? On this question, criticisms were made that universities would not train teachers, and that this professional field needed its own institutions to gain teacher qualifications. As a result, a system that includes teacher training procedures in cooperation with the university and the teacher training school was planned. This system was not found right by Mr. Satı and Mr. İbrahim Alaaddin, and teaching was expressed as a profession that should be implemented in its own institution. However, it is debatable how successful these criticisms are. Because the Ali branch would be a Higher Teacher Training School in the Republican period and students would continue to take their classes at the university. This is a clear indication that the decision of the administrators was in this direction.

In the study, historical research method was applied. In this method, it is aimed to describe and explain the events and their results, which happened in the past and whose effects can be seen and discussed today, by using first-hand sources and documents in general. The historical research method is based on archival documents in terms of data collection tool. The documents used in the research were obtained from the documents of the Presidency of the State Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, the annuals of the Ottoman period and also from various copyrighted works. The analysis of the documents was evaluated with a descriptive approach. In the descriptive approach, it is aimed to preserve the original form of the collected data as much as possible. The data obtained from the above-mentioned historical documents have been tried to be presented to the reader in accordance with the descriptive approach, by being as faithful as possible to what their content reflects.